

Spolu

David Laňka, Martin Müller

VÝUKOVÉ MATERIÁLY

OBSAH

ÚVOD 2-5

- Úvod k filmu – Filmová výchova **str. 2**
- Základní informace – Plakáty **str. 3**
- Charakteristika a synopse **str. 4-5**

FILM 6-9

- Kontext **str. 6-7**
- Autor: filmař, umělec, tvůrce **str. 8-9**

ANALÝZA 10-18

- Rozdělení filmu na kapitoly **str.10-13**
- Filmový styl **str. 14-15**
- Postavy **str. 16**
- Analýza... filmového obrazu **str. 17-18**

SOUVISLOSTI 19-23

- Podobnosti s dalším českým filmem **str. 19**
- Kritické přijetí: Nepřesné informace z oblasti speciální pedagogiky **str. 20**
- Metodické návrhy pro práci s filmem **str. 21-23**

FILMOVÁ VÝCHOVA

Prostřednictvím filmové a audiovizuální výchovy můžeme žáky a studenty poutavě edukovat způsobem jim nejbližším. Médium nabízí bohaté výpovědi na nejrůznější společenská témata, která se dotýkají každého z nás. Díky nim můžeme pozitivně ovlivňovat společnou diskuzi ve třídě.

Tento metodický materiál vybízí k otevřenosti a zároveň kritičnosti vůči filmu. Jedná se o analýzu nejen z hlediska výtvarného umění, ale rovněž se dotýká oboru speciální pedagogiky. Současné školství v ČR má nastavenou inkluzi, tedy společné vzdělávání všech. Tato problematika se tak dotýká každého učitele, žáka či studenta, který má ve své třídě spolužáka s menšími či většími obtížemi. Z toho důvodu je na obou stranách důležitá informovanost a vzájemný respekt. Zároveň je součástí průřezového tématu Multikulturní výchova.

Cílem je vnímat obrazy snímku, jakým způsobem mu rozumíme, co nám předává a jak ho můžeme kriticky reflektovat. Film funguje jako nástroj pro prozkoumávání nejrůznějších oblastí, kterým se snažíme porozumět a aktivně s nimi pracovat.

Autor:

Bc. Pavlína Koberová

Poděkování:

Mgr. MgA. Markétě Magidové Ph.D., MgA. Jiřímu Forejtovi Ph.D. a Evě Spilkové
Tereze Švábové a Pavlu Švejdrovi z volnočasového centra NAUTIS

Copyright a inspirační zdroj: CinEd

ÚVOD K FILMU

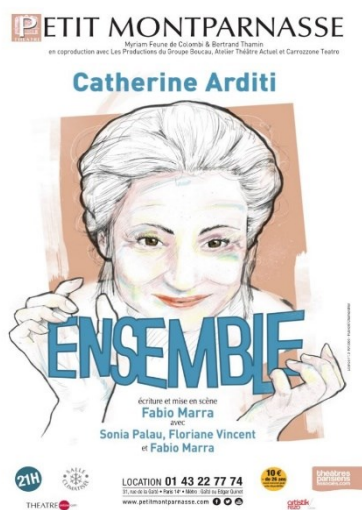
Snímek *Spolu* vychází z francouzské divadelní hry *Ensemble* od dramatika Fabia Marry. Autor hry (jež je zároveň protagonistou postavy s poruchou autistického spektra) získal za svůj úspěch Molièrovu cenu (Les Molières) v kategorii Objev roku pro mladého herce. Hra se úspěšně adaptovala i ve Španělsku, Itálii a Německu. Marra vybízí publikum k prozkoumávání normality a rodinného přijetí.

Spolu (2022) je filmový příběh, který nahlíží na osudy tří protagonistů – matky, která žije se svým synem s postižením a její dcery Terezy, která se po dvou letech vrací zpátky ke své rodině. Díky tomu vznikají dramaticky vypjaté situace, při kterých jsou diváci svědky napínavých, ale i tragikomických okamžiků.

Samotný film možná nikdy nebude umístěn na předních příčkách filmografie na našem území, nicméně přináší důležité téma společného soužití člověka s postižením a jeho efektem na rodinné příslušníky a další osoby.

Český plakát k filmu

Francouzský plakát k divadelní hře

Francouzský program k divadelní hře

ZÁKLADNÍ INFORMACE

Země původu: Česká republika
Stopáž: 1 h 58 min
Formát: barevný – DVD
Světová premiéra: 29. září 2022

Režie: David Laňka, Martin Müller
Asistenti režie: Jan Kovalák, Lenka Heldiová
Scénář: David Laňka, Martin Müller, Fabio Marra (francouzská divadelní hra)
Producenti: David Laňka, Martin Müller, Kateřina Dušková, Jiří Dušek
Produkce: Kateřina Polívková, Karolína Fialová
Hudba: Sven Mikkelsen
Kamera: Václav Tlapák
Střih: Lenka Gmitrová
Zvuk: Tomáš Oramus, Anna Jesenská
Výprava: Barbora Kočičková, Adriana Henzlová

Hrají: Štěpán Kozub (Michal), Veronika Žilková (Ivana), Kamila Janvičová (Tereza), Marek Němec (Marek), Václav Kopta (prodavač), Kristýna Ryška (zdrav. sestra), Martina Babišová (marketérka), Marianna Polyaková, Radim Jíra, Adam Šrámek

Rodinné
vztahy

Normalita

Postižení
ve filmu

PAS

Automobilové
přechody

Tereza: „A bere něco?“

Matka: „Ne, proč?“

Tereza: „Protože je nemocnej.“

Matka: „Nemá ani horečku ani chřipku. Nemí nemocnej.“

CHARAKTERISTIKA

RODINNÉ VZTAHY

Na tomto záběru si můžeme všimnout ústřední trojice – (zleva) dcera Tereza, matka Ivana a v popředí syn Michal. Napříč celým snímkem rezonují právě jejich rodinné vztahy, ať už mezi matkou a jejími dětmi nebo sourozenci navzájem. Veškeré interakce mezi nimi střídají dramatické příčiny a následky, které neustále graduují v bouřlivých dialozích.

NORMALITA

Téma normality je prozkoumáváno u originálního autora francouzské divadelní hry Fabia Marry *Ensemble*. Co to znamená být normální? Co je bráno jako normální a co překračuje hranice? Obzvláště když se jedná o člověka s postižením, konkrétně s PAS, pro kterého je naopak "nenormální" náš svět. Divadelní hra i film se obrací k uchopení normality intaktní společnosti a také toho, zdali jsme schopni přijmout odlišnost.

PAS (Poruchy autistického spektra)

Poruchy autistického spektra je celý název pro toto všeprostupující vývojové postižení. V současné době se jedná o handicap, s výskytem mezi 1,5 – 2 % v ČR (1500-2000 dětí). Zjednodušený název "autismus" je nepřesný, protože nepojímá všechny tyto poruchy, které

mohou být dílčí nebo naopak úplné. Zpravidla se setkáváme s tzv. autistickou triádou, která narušuje oblasti sociální interakce, komunikace a chování. Snímkem se nesou všechny tyto sféry, se kterými pracuje postava Michala ztvárněná hercem Štěpánem Kozubem.

POSTIŽENÍ VE FILMU

Ztvárnění zdravotního postižení není v českém filmu ničím novým. Naopak můžeme vyzdvihnout několik českých filmů, které zaznamenávají problematiku sluchového postižení (např. *Minulost* (1998), *Pupendo* (2003), *Hluché dny* (2019)) nebo mentálního postižení (př. *Fany* (1995), *Návrat idiota* (1999), *Václav* (2007)). Klíčové je hledat odpovědi na otázky, zdali je filmové zobrazení autentické a nedopouští se žádných nepřesností či předsudků.

AUTOMOBILOVÉ PŘECHODY

Prostřednictvím modelů autíček, plakátů s automobily i reálnými vozidly jsou propojovány jednotlivé obrazy. Kromě vizuální stránky se zapojuje i zvuk (troubení, verbální napodobování zvuků aut). Důvodem je obliba postavy Michala těmito dopravními prostředky, jež vidíme napříč celým snímkem. Malá autíčka slouží také jako důležité rekvizity, se kterými hlavní herec pracuje.

SYNOPSIS

Spolu (2022) je drama o rodinném soužití matky Ivany a jejího dospělého syna Michala, který má poruchu autistického spektra. Do jejich života se po dvou letech náhle vrací dcera Tereza, která od rodiny odešla a přerušila s nimi kontakt. Důvodem návratu je její rozchod s přítelem, kdy hledá útočiště a zároveň se pokouší o „slepení“ vztahů s rodinou. To se příliš nedaří, a dochází k dramaticky vyostřeným situacím. Tereza těžce snáší Michalovy projevy chování a zároveň má pocit nedostatku lásky ze strany matky, která se permanentně stará o syna. Rozhodne se k radikálnímu kroku, kdy obelstí matku a umístí bratra do ústavního zařízení. Během bratrova odloučení se od matky dozvídá překvapivé informace, že Michalovo postižení vzniklo při pádu ze schodů, když bránil matku před násilnickým otcem, který pád nepřežil. Tereza, i díky tomuto sdělení, prozrazuje matce, kde se Michal nachází a ta okamžitě jede za ním. Po dlouhých administrativních peripetiích je opět Michal doma se svou mámou. Chystá oslavu synových narozenin a čekají na Terezu, která se navrátila ke svému příteli a společně přijíždí na oslavu. Dochází tak do jisté míry ke smíření a upevňování rodinných vztahů.

KONTEXT:**ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ V ČESKÉ KINEMATOGRAFII**

V české kinematografii můžeme nalézt řadu snímků se zdravotním postižením, především na sklonku minulého století. Problematika lidí s PAS by nejvíce spadala do filmografie zachycení mentálního postižení (dříve sem diagnostiky spadal i PAS). Mezi takové filmy patří např. *Fany* (1995), *Návrat idiota* (1999), *Václav* (2007) anebo novější *David* (2015).

Všimněte si, že ač mluvíme o "novější" kinematografii, nejmladší film z výše uvedených je skoro dekádu starý. Jedinec se zdravotním postižením figuroval v českém uměleckém prostoru spíše jako karikaturní prvek nebo katalyzátor napínavých (spíše negativně) vykreslených scén. Tyto pokusy byly někdy zobrazeny komediálně, aby dosáhly uvolnění dramatického napětí.

Tato vyobrazení bývají v některých případech značně poupravena a v očích diváka tak mohou vznikat určité stereotypy. Filmaři jistým

Martha Issová ve snímku *Buko* (2022) hraje ženu s Aspergerovým syndromem

způsobem ovlivňují naše myšlení a dokážou díky svým postavám a filmovému stylu vyvolat strach, soucit, ale i nenávisť. Intaktní společnost bere své poznatky z dění kolem sebe, a tedy i z médií a filmového průmyslu.

Proto je tak důležité, aby nedocházelo k šablonovitému vykreslení, které se pro diváka může stát realitou.

Současná doba však přináší rostoucí senzitivitu a snahu filmařů normalizovat zpracovávání minoritních skupin (včetně zdravotního postižení) do svých filmů. O tom vypovídají nejnovější filmy s tematikou PAS; *Buko* (2022), *Spolu* (2022) nebo chystaný snímek *Karavan* od Zuzany Kirchnerové, která se rozhodla obsadit dítě se skutečným handicapem.

FILMOVÝ AUTISMUS VE SVĚTE

Typickým příkladem vyobrazení poruchy autistického spektra (PAS) je americký snímek *Rain Man* (1988) jež se zapsal do povědomí všech lidí. Raymond (Dustin Hoffman) tu vystupuje jako dospělý muž, ke kterému přichází jeho bratr Charles (Tom Cruise). Ten zjišťuje, že ač je jeho bratr na první pohled zvláštní, má neuvěřitelné matematické schopnosti. Proto se rozhodnou k obehrávání hazardových casin.

Právě tento film většinou vytváří názor společnosti, když se řekne „zobrazení autismu ve filmu“. Nicméně i tento snímek zasel semínko jednostranných informací svým divákům. Díky popisu Raymondovi „super-schopnosti“

v číslech dochází k jistému nadnesení postavy. Divákovi je sice

Filmový plakát *Rain Mana* (1988)

představen handicap postavy, ale může mít pocit, že každý autista má nějaký talent, což se mnohdy neslučuje s každodenní realitou.

Pro americkou populaci se již postava s PAS stává součástí popkultury a jejich reprezentace skutečně vzrůstá. Důkazem toho je řada filmů, jako např. *Jmenuji se Sam* (I Am Sam, 2001), *Luke a jeho příběh* (The Story of Luke, 2012), *Jack of the Red Hearts* (2015). Ale také seriálů, př. *Atypický* (Atypical (2017–2021) a *Dobrý doktor* (The Good Doctor, 2017–2024). Lidé s PAS se stávají i součástí sitcomů a reality-show např. *Láska ve spektru* (Love on the Spectrum (2024)), kde si účastníci s autismem hledají lásku.

Pozadu není ani kinematografie mimo Spojené státy americké. Za zajímavé počiny můžeme považovat evropské snímky z posledních let. V Německu to jsou *Víkendoví rebelové* (Wochenendrebellen, 2023) ve Francii například *Výjimeční* (Hors normes, 2019).

Pro filmovou edukaci je rovněž vhodné zmínit australský animovaný snímek *Mary a Max* (Mary and Max, 2009). Film ukazuje korespondenci mezi malou holčičkou a dospělým mužem s Aspergerovým syndrom, divákovi nenásilnou formou prezentuje jejich strasti i radosti.

Láska ve spektru: USA (2022)

Mary a Max (2009)

AUTOR: FILMAŘ, UMĚLEC, TVŮRCE

FABIO MARRA

Autorem divadelní hry *Ensemble* je francouzsko-italský dramatik, herec a režisér Fabio Marra (*1984). V rodné Neapoli režiséřsky zpracoval a debutoval několika krátkými hrami. V roce 2005 se přestěhoval do Paříže, kde se začal angažovat jako herec i režisér a v roce 2007 zde založil divadlo Carrozzone Teatro. Řada jeho tvůřčích představení několikrát absolvovala turné po celé zemi. V roce 2012 Marra absolvoval tvůřčí pobyt v pařížském divadle Théâtre Le Lucernaire, kde vytvořil řadu divadelních představení. V současné době stále aktivně publikuje další hry (poslední je z roku 2024) a byl přítomen u natáčení české filmové adaptace *Spolu* (2022), jenž vychází z jeho hry *Ensemble*.

*Právě prizmatem ironie zkoumá ve své tvorbě témata, kterým se ze strachu nebo prostě z neznalosti obvykle vyhýbáme.*¹

Marra zkoumá složitost lidských vztahů a vlastností, příležitostně začleňuje minoritní skupiny. O tom vypovídá jeho výčet her, kam patří např. *La naïve* (hra o ženě starající se o rodinu), *Rappelle-toi* (hra o síle paměti, křehkosti identity a Alzheimerově nemoci), *Dans les chaussures d'un autre* (zkoumání identity jedince) a *Allegro ma non troppo* (hra o emigraci a odchodu).

V roce 2015 napsal a režířoval hru *Ensemble (Spolu)*, kterou představil v pařížském divadle Théâtre du Petit Montparnasse. Hra získala značná ocenění a byla uvedena do několika zemí a přeložena do devíti jazyků. O dva roky později získal za svůj herecký výkon

cenu Molières a stejně tak i představitelka matky Isabelly (Catherine Arditi).

Marra prozkoumává téma normality, co je v současné době bráno jako norma, a co je za hranou? Co to znamená být normální? Jak dokážeme přijmout odlišnost? Téma je zkoumáno v celé hře prostřednictvím ústřední trojice. Podobný dialog mohou diváci sledovat ve francouzské hře i českém filmu (viz. **str. 4**):

Sandra: *Michele je nemocnej, mami.*

Isabella: *Ne, Michele nemá ani horečku, ani chřipku. Není nemocnej.*

Sandra: *Je mentálně nemocnej, tady nemá co dělat.*

Isabella: *Nech ho bejt. Michele je v pořádku.*

Z výše uvedeného dialogu si můžeme všimnout originálních jmen, které si česká verze upravila. Základní dějová linka sleduje totéž – soužití matky Isabelly a jejího syna s autismem Michela. Do toho vstupuje Isabellina dcera Sandra.

Fabio Marra (vlevo) jako herec v divadelní hře *Ensemble* (2015)

¹ citace z Marrovy biografie (Fabio Marra - biographie. Online. Dostupné z: <https://www.fabiomarra.com/biographie/>. [cit. 2024-05-01].)

DAVID LAŇKA a MARTIN MÜLLER

David Laňka a Martin Müller jsou naopak čeští autoři a režiséři, kteří se ujali přenesení Marrovi dramaturgie na filmová plátna. Do jisté míry si některé dějové linky upravili (např. v Marrově hře se dcera vrací, aby pozvala matku na svatbu, v české adaptaci se dcera vrací po rozchodu).

David Laňka (*1974) vystudoval tvorbu textu a scénářů na Konzervatoři Jaroslava Ježka. Začal psát filmové a hudební recenze do tisku, a později se začal angažovat i v oblasti hraného filmu. Klíčové pro něj bylo setkání s kameramanem a režisérem Martinem Müllerem (*1986), který vystudoval filmovou školu ve Zlíně. Jejich spolupráce začala v roce 2017 tvorbou pro televizi, později se začali angažovat v dalších projektech, včetně celovečerních snímků.

Režisérské duo Martin Müller (vlevo) a David Laňka

SPOLEČNÁ KINEMATOGRAFIE

Filmy

Poslouchej (2019)

Spolu (2022)

Krátkometrážní snímky

Svědomy (2018)

Ve skříni (2019)

Počady

Do kraje (2017)

Jak to lítá na letišti (2020)

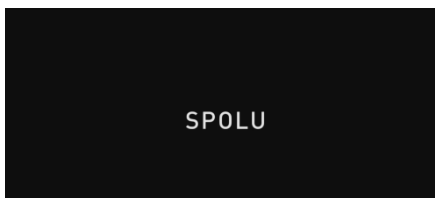
„Film *Spolu* je rodinný film o rodině, která se snaží být spolu, ale moc jí to nejde.“ – Martin Müller (2022)

Zajímavostí je, že originální autor Fabio Marra se přímo setkal s Davidem Laňkou i Martinem Müllerem, a to přímo na natáčení filmu *Spolu* (2022) v České republice.

ROZDĚLENÍ FILMU NA KAPITOLY

Následující rozdělení filmu na kapitoly nám poskytne praktický nástroj, jak se snáze ve filmu orientovat.

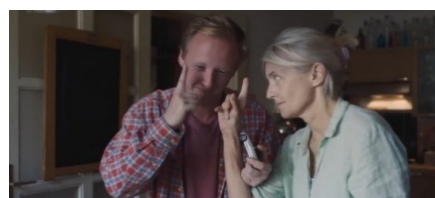
Snímku dominují tři hlavní postavy, které budou popisovány svými křestními jmény – matka Ivana, dcera Tereza a syn s poruchou autistického spektra Michal.

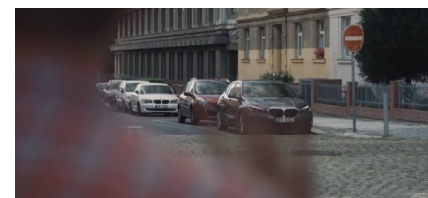
1 – Úvodní titulky (00:00 až 00:27)

2 – Záběry z domova, Michal si hraje se svou sbírkou automobilů, zatímco ho matka napomíná (00:28 až 00:54)

3 – Společný dialog mezi matkou a synem, domlouvají se na nákupu, Michal za okny zpozoruje sestru Terezu (00:55 až 02:56)

4 – Michal mává sestře, která zůstává zavřená v autě (02:57 až 03:20)

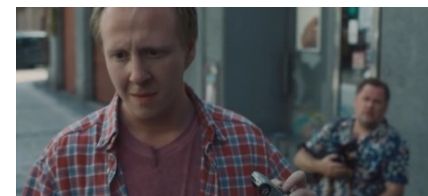
5 – Tereza se vrací po dvou letech k matce, od které dostává facku, je po rozchodu s přítelem a hledá bydlení (03:21 až 06:52)

6 – Michal se toulá po okolí, pozoruje cvičící dívky, schovává se v domečku na hřišti (06:53 až 09:16)

7 – Matka s Terezou vedou dialog o svých životech (09:17 až 10:16)

8 – Michal se dostává do slovní přestřelky s prodávčem Špačkem, který na něj pošle psa a prchá domů (10:17 až 11:19)

9 – Do citlivé debaty mezi matkou a dcerou náhle vstupuje vyplašený Michal (11:20 až 13:57)

10 – Michal je uklidněn Tereziným autem, do kterému mu sestra dovoluje vlézt, sama vybaluje zbytek věcí (13:58 až 15:17)

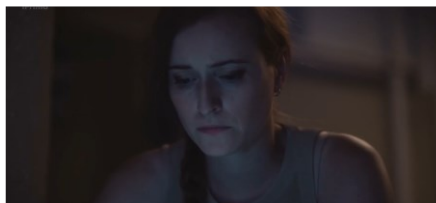
11 – Všichni tři se nacházejí zpátky v bytu, Tereza s matkou si povídají o Michalovi, který si hraje s autíčky (15:18 až 16:16)

12 – Společná večeře, Michala popadne záchvat, že nejsou stejné dlouhé špagety, hází s nimi (16:17 až 18:00)

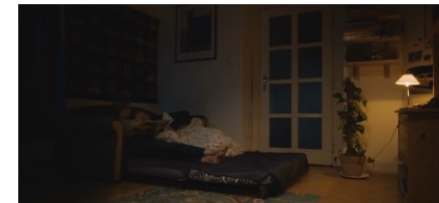
13 – Matka se synem luští los, následně ho obviňuje z toho, že vzal peníze (18:01 až 19:14)

14 – Tereza odchází ven na vzduch, volá ji bývalý přítel, telefon nezvedne (19:15 až 19:46)

15 – Vrací se zpátky, Michal ji prosí o vykoupaní, nakonec mu asistuje matka (19:47 až 21:49)

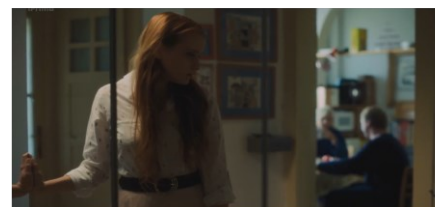
16 – Michal se schází s Terezou v pokojíčku a přeje si, aby mu četla jeho oblíbenou knížku, ukazuje jí společné fotografie z dětství (21:50 až 24:59)

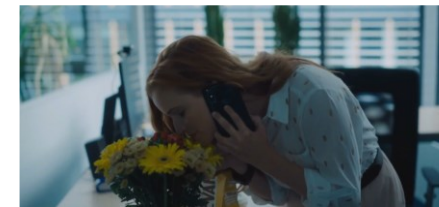
17 – Matka sklízí byt, kontroluje své děti, které usnuly a sama si jde lehnout (25:00 až 26:44)

18 – Druhý den ráno, rodina společně snídá, Tereza pospíchá do práce (26:45 až 27:14)

19 – Michal si myslí, že když se vrátila Tereza, vrátí se i otec, Tereza zpraží matku, která se k známce staví neutrálně (27:15 až 29:14)

20 – Příchod do práce, Tereza dostává květiny od přítele a kontaktuje ho (29:15 až 30:34)

21 – Domov, Michal si hraje a matka plete, společně pak luští křížovky, dochází k roztržce kvůli Tereze (30:35 až 34:51)

22 – Michal je naštvaný na matku, objímá obraz závodníka, kterého považuje za otce (34:52 až 35:27)

23 – Vzápětí prchá z domova a matka ho hledá (35:28 až 37:42)

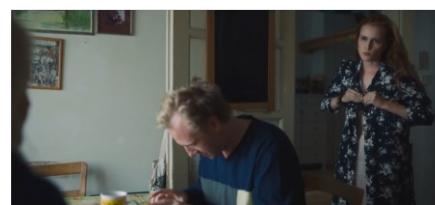
24 – V parku se Tereza schází z přítelem, do toho ji volá vyděšená matka, že se Michal ztratil (37:42 až 40:04)

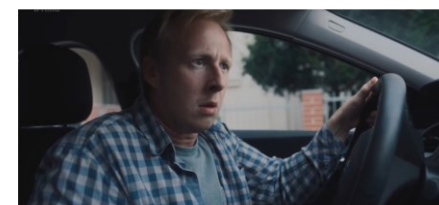
25 – Matka s dcerou se scházejí na policejní stanici, poté jedou domů, kde ji matka osočuje, že se neměla vracet (40:05 až 43:26)

26 – Do jejich hádky náhle vstupuje Michal s novou kabelkou, kterou koupil mámě (43:27 až 44:27)

27 – Další den, Tereza pospíchá do práce a nemůže najít klíčky od auta, matka se synem se jdou projít (44:28 až 48:09)

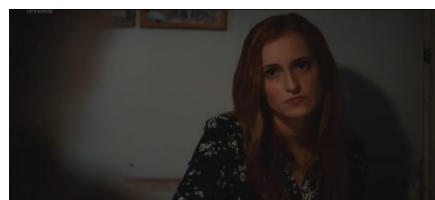
28 – Michal chce po matce ještě lízátko, je to záminka, aby mohl jít k Terezinému auto, od kterého vzal klíčky (48:10 až 51:05)

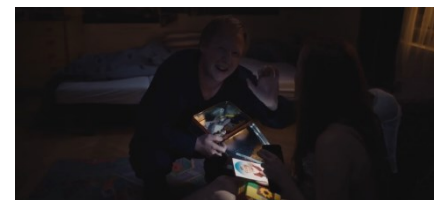
29 – Tereza se setkává s přítelem, následně objevuje naražené auto (51:06 až 54:45)

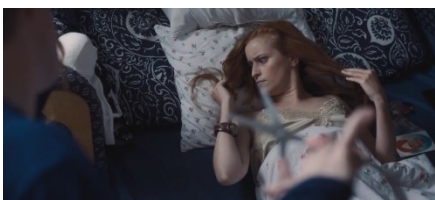
30 – Vrhá se po Michalovi, ničí mu autíčko, matka je od sebe odtrhává (54:46 až 55:45)

31 – Matka se baví s Terezou, na bratra žárlí, chce ho dát do ústavu (55:45 až 58:25)

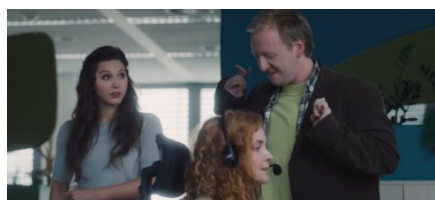
32 – Michal jí následně ukazuje staré fotky, chce vše vrátit do dob z dětství (58:25 až 01:01:43)

33 – Další den se Tereza probouzí s ostříhanou hlavou, Michal nad ní stojí s nůžkami (01:01:44 až 01:03:23)

34 – Situace ji nevyvede z míry, naopak bere bratra do práce, matka je překvapená (01:03:24 až 01:06:10)

35 – V práci dává Tereza Michala na starost podřízeným, který narušuje chod jejich práce (01:06:11 až 01:11:34)

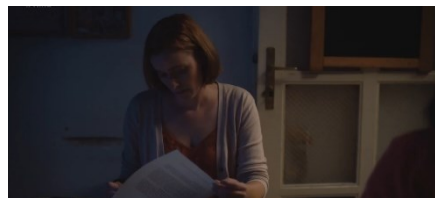
36 – Byt, matka si užívá chvíli klidu, vrací Tereziny fotografie do alba, dcera se vrací sama, Michal je u kolegyně (01:11:35 až 01:13:22)

37 – Obě ženy si užívají společné odpoledne, Tereza bere matku ke kadeřníkovi (01:13:23 až 01:14:04)

38 – Michal je zpátky doma, změna v matčiny vlasech se mu nelíbí (01:14:05 až 01:17:09)

39 – V kuchyni Tereza prostudovává dokumenty, dává je matce k podpisu (01:17:10 až 01:19:20)

40 – Tereza obnovuje vztah s přítelem, příslibuje mu opětovné nastěhování se zpátky k němu (01:19:21 až 01:20:19)

41 – Michal ve vzteku na matku ničí její pletený svetr, dochází k přestřelce a utíká pryč z domu (01:20:20 až 01:22:19)

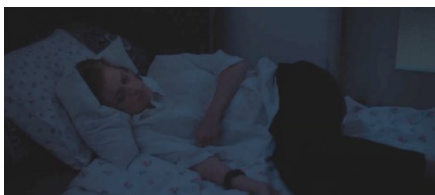
42 – Venku potkáva prodavače Špačka, dostává se s ním do konfliktu, nakonec se schová do zahradního domku (01:22:20 až 01:24:05)

43 – Matka informuje Terezu o zmizení Michala, sestra ho najde a odvádí neznámo kam (01:24:06 až 01:26:34)

44 – Domů přichází sama, matka jí sděluje šokující příčinu vzniku Michalova postižení (01:26:34 až 01:30:16) – **kritická analýza**

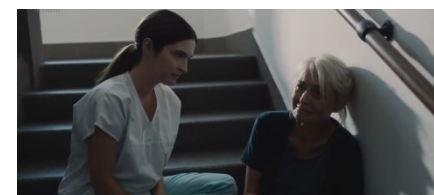
45 – Tereza leží na posteli, jsou slyšet hlasy z minulosti (01:30:17 až 01:31:54)

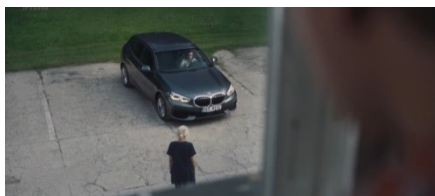
46 – Ráno, matka s Terezou vylepují plakáty se zmizením Michala, Tereza se přiznává ke svému činu (01:31:55 až 01:33:05)

47 – Obě ženy jedou do ústavu, kde je Michal, dovnitř jde jen matka, syna si nemůže odvést (01:33:06 až 01:37:23)

48 – Zdravotní sestra matku seznamuje se složitými administrativními záležitostmi (01:37:24 až 01:40:20)

49 – Nešťastná matka zanechává Terezu na místě a odchází pryč, obchází Michalova oblíbená místa (01:40:21 až 01:43:00) **hud. podklad**

50 – U domku na hřišti se setkává matka s Terezou, chtěla by vše napravit (01:43:01 až 01:43:25)

51 – Posun v čase. Michal si na balkoně hraje s autíčky, vyhlíží Terezu, má obavu, že nepřijede (01:43:26 až 01:47:14)

52 – Propadá záchvatu, do toho přijíždí Tereza, dává bratrovi dárek – autíčko, dochází ke smíření u všech postav (01:47:15 až 01:49:48)

53 – Titulky (01:47:15 až 01:50:19)

54 – Přidaná scéna. Přítel Terezy bere Michala na projíždku (01:50:20 až 01:51:04)

55 – Závěrečné titulky (01:51:05 do konce filmu)

FILMOVÝ STYL

Narace

Organizační struktura filmu je tvořena narativní formou a postupuje chronologickou volností s jednou scénou, ve které zaznívá zvukový flashback, tzn. divák i postava slyší hlasy, které nás obeznamují s minulostí.

Prostředí

Film pracuje s dramatickými dialogy ústřední trojice a pro jejich zázemí využívá bytovou jednotku jako základní prostředí. Mizanscéna nám postupně odkrývá všechny místnosti v bytě, ve kterém žije postava matky se synem Michalem, a kam se vrací i dcera Tereza. Toto prostředí je divákům ukázáno v úvodu i závěru celého filmu, kdy mohou přesně pozorovat vývoj děje.

Osvětlení

Scény z bytu jsou opřeny o barevný tón, kdy je tmavé prostředí osvětleno žlutým světlem (např. z kuchyňského světla, domácí lampičky – **sekvence 11, 16, 17 a 44**), jež dodává snímku příjemnou

Ukázka filmového osvětlení pomocí žlutého světla (sekvence 17)

rodinnou atmosféru, právě ve chvílích, když si postavy spolu ve večerních hodinách povídají. Naproti tomu, když postavy opouštějí byt, využívá se přirozenost denního světla.

Ukázka dialogu mezi matkou a synem, kdy je využit protizáběr (tzn. vidíme celou postavu Michala a pouze část postavy matky, která ho sleduje, **sekvence 27**)

Kamera

Práce kamery se soustředí na tzv. *americké plány*, kdy hlavní trojici je snímána od kolen nahoru. Výjimku tvoří dialogy mezi postavami, ve které tvůrci uplatňují záběry s protizáběry, kdy vidíme návaznost mezi diskutující postavou a částí druhé postavy. Kamera je rovněž statická, s minimem pohybů, jež dává vyniknout především postavě Michala, která má příležitostné tiky a jsou tak dobře zaznamenány.

Střih

Laňka i Müller využívají percepční role, tedy záměrné ovlivnění diváka, aby si všiml scén, které budou důležité pro další chod děje (např. Michalův oblíbený zahradní domek, o kterém ví diváci, i postava Terezy, která ho zde později v ději nachází). Tzn. že diváci

mohou některé věci předpovídat. Podobným vzorcem pracují s dialogy postav, kdy jejich pronesené poznámky hrají později v ději významnou roli v jejich činech.

Hudba

Filmové dílo pracuje také s hudbou, jedná se především o napínavé scény, kdy se Michal chystá něco provést. Jednoduché melodie tak návodně pomáhají divákům očekávat napjatou situaci. Podobně tomu je v dojemných a vypjatých scénách, kdy jsou v několika sekvencích slyšet pomalé klavírní tóny. Jen jednou v celém snímku zazní celá píseň (**sekvence 49**), která je doprovodem k situaci, když je Michal umístěn do ústavu a nešťastná matka odchází pryč. V tomto případě dokáže hudba umocnit emocionální charakter filmu a přenést vzájemný stesk postav na diváka.

Záběr na postavu Michala, který zcizil Tereziny klíčky od auta (sekvence 28), v pozadí je slyšet hudební podklad (pravidelné tóny), který divákům prozrazuje, že se chystá něco provést

POSTAVY

Michal, postava s PAS (Obr. 1)

„Paradoxně on (pozn. postava Michala) je tím jediným vztahově čistým článkem. Tak jak se lidi chovají k postavě Michala, tak takoví ti lidi opravdu jsou.“ – David Laňka (2022)

Postava Michala mentálně působí jako malé dítě, ale zároveň v některých pasážích sklouzává k jistému emocionálnímu uvědomění (např. řekne Tereze, že ji má rád, naopak osočuje matku z nedostatku lásky k ní). Toto pnutí můžeme připisovat spíše uměleckému odlehčení v ději než samotné diagnóze PAS.

Michal je vysoce komplexní postava nejen z hlediska svého postižení, ale především díky jeho charakteristickým vlastnostem a specifickému vnímání svého okolí. Má velikou zálibu v autech, vlastní několik modelů malých autíček, se kterými si hraje všude po bytě i venku. Při naštvání nebo nedodržení řádu uplatňuje nekontrolované projevy chování, které těžce snáší matka i sestra. Obě ženy si následně svou frustraci vybijí (spíš než na něj) na sebe. Tato postava jistým způsobem slouží jako katalyzátor dramatických scén, ale zároveň je i spojovacím prostředkem.

Tereza, sestra Michala (Obr. 2)

Postava Terezy je charakterizována jako úspěšná mladá žena pracující v telefonické společnosti, která se po dvou letech a po rozchodu vrací domů ke své rodině. Návrat je pro ni šokující, protože nedokáže přijmout svého bratra s postižením. Matkou se necítí být milována právě kvůli Michalovi. Důkazem může být řada rozhovorů mezi ní a matkou, kdy ji např. v **sekvenci 31** Tereza sděluje „Ano mami, žálím (pozn. na Michala). Protože vždycky, když jsem tě potřebovala, tak přišel, a ty ses mu věnovala, jako bych já nebyla.“

Ivana, matka dětí (Obr. 3)

Postava matky je vyobrazena jako žena v domácnosti, která se stará o svého syna s postižením, což jí zabírá veškerý volný čas. O syna Michala se stará s nadměrnou péčí, kdy mu vše podmiňuje, a proto je příjezdem své dcery značně znejistěna. S Terezou tak příznivé vztahy nemá, i když se je obě ženy snaží soustavně napravovat. V několika scénách (např. Michal uteče, rozbije auto, ostříhá sestře vlasy) skutečně zaujímá opoziční stanovisko vůči dceři a obhájuje svého syna, že za tyto skutky nemůže. Na tento nerovnoměrný vztah ji upozorňuje i samotný Michal, když ji v **sekvenci 21**, kdy luští křížovky, řekne: „Proč ji nemáš ráda?“

1

2

3

ANALÝZA FILMOVÉHO OBRAZU A SEKVENCE

AUTÍČKA A AUTOMOBILY

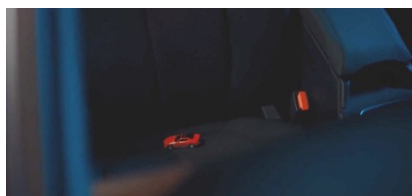
Tento předmět hraje dominantu v celém filmu. Malá autíčka jsou hlavním předmětem zájmu postavy Michala, který si s nimi hraje a napodobuje jejich zvuky. Tvůrci využívají jejich detailních záběrů a výstižně tak dokreslují obraz celé postavy s PAS. Zároveň tím indikují její příchod na scénu (**Obr. 1, 2, 3 a 4**). Mimo samotné hračky se s nimi setkáme formou plakátů, knížek i skutečného automobilu, který vlastní postava Terezy.

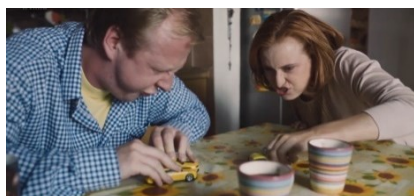
1

2

3

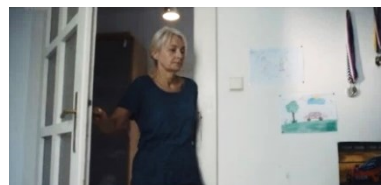
4

Autoři snímku naplno využili funkci této rekvizity. Objevují se prostřednictvím zvuků a střihů, kdy je využívají pro jednotlivé přechody. Mluvíme o tzv. *zvukových můstcích*, kdy diváci slyší ruch reálného auta, a následně obdobný zvuk vydává postava Michala, když auto napodobuje. Dochází tak k podobnostem mezi zvukovými stopami a plynulému přechodu scén.

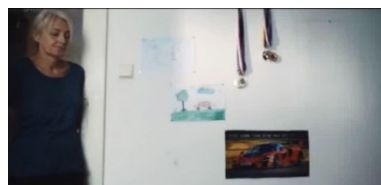
Na stejný princip funguje i samotný střih jednotlivých obrazů, kdy dochází k přechodům od reálného auta k Michalovu autíčku.

Ukázka jedné scény, ve které je díky pohybu kamery zachycena část pokoje postavy Michala a jeho rozsáhlé sbírky automobilů.

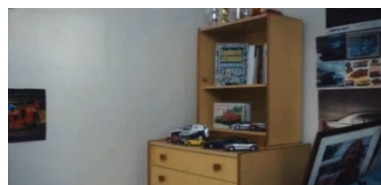
(**Sekvence 22** – časový kód: od 34:52 do 35:27)

5

6

7

8

Kamera pomocí jednoho záběru putuje nejprve od matky (**Obr. 5**), která vstupuje do pokoje, až k postavě Michala. Díky pomalému pohybu může divák zhlédnout část Michalova pokoje. Interiér skýtá holé zdi, na kterých visí pár medailí, plakát automobilu a dětská kresba autíčka (**Obr. 6**). Obraz pokračuje ke skříni, na které jsou vystaveny automobilové hračky a se stejnou tematikou souvisí i knihy umístěné za nimi (**Obr. 7**). Kompozice je ukončena záběrem na postavu Michala, který v ruce snímá obraz neznámého závodníka (považuje ho za otce). Na zdi za ním sledujeme řadu plakátů s automobily (**Obr. 8**).

ZAHRADNÍ DOMEČEK

Zde se naopak bavíme o prostředí, resp. místě, které slouží jako útočiště pro postavu Michala. Jedná se o zahradní domeček, který se nachází na nedalekém hřišti, a které si postava vylepuje svými oblíbenými automobily. U lidí s PAS není vůbec ojedinělé, že mají své útočiště, kam se schovávají, když zažívají neklid – tento prvek tak významně dotváří charakter postavy s PAS. Divákům je opakovaně ukázán, ať už samotnou postavou Michala (**Obr. 1, sekvence 6**), jeho sestrou (**Obr. 2, sekvence 43**) a později toto místo navštěvuje i matka (**Obr. 3, sekvence 50**). Tím, že je toto místo několikrát ukázáno, zaujímá percepční roli, díky které může divák předvídat chod děje (viz. **str. 14**).

1

2

3

PODOBNOSTI S DALŠÍM ČESKÝM FILMEM

SPOLU (2022) A BUKO (2022)

Ve stejném roce, kdy vyšel film *Spolu* (2022) vstoupil do kina i rodinný snímek *Buko* (2022), ve kterém je rovněž postava s PAS. Jedná se o dospělou ženu s Aspergerovým syndromem, kterou ztvárnila Martha Issová. Její postava (Tereza) tu sice hraje vedlejší roli, ale režisérka Alice Nellis k ní přistupovala s citlivou formou, která se promítá v celém filmu.

U postavy Terezy si můžeme všimnout dílčích podobností a společných prvků, které jsou charakteristické i pro postavu Michala.

Postavy s PAS a jejich podobnosti

Dialogy postav

U lidí s PAS můžeme sledovat zvláštnosti v komunikačním projevu (součástí „autistické triády“ symptomů), např. opakování slov či celých pasáží. Přesně tento prvek můžeme shodně vidět u postavy Terezy i Michala. Většinou se dostává při stavech úzkosti, kdy postavy stále opakují svůj požadavek a navozují si tak duševní klid. U Michala můžeme odkázat k **sekvenci 9**, kdy zaregistruje, že ztratil své oblíbené autíčko a opakovaně říká „Já nemám auto“

Bezpečný úkryt

Podobně jako verbální opakování, můžeme u některých lidí s PAS zaznamenat potřebu úkrytu. To se rovněž týká situací, kdy se člověk cítí nepříjemně (př. má strach, vztek, cítí neklid) a má tendenci k úniku ze situace. V případě postavy Michala (**Obr. 1**) je to zahradní domeček, u postavy Terezy se jedná o venkovní skříň (**Obr. 2**).

1

2

Příběhové paralely – rodina

V obou filmech narážíme na stejnou narativní formu – stárnoucí matka starající se o své dospělé dítě s PAS. Opakovaně tu je zmíněný fakt, jak jsou obě ženy neustálou péčí unavené. Ve snímku *Buko* (2022) postava matky (**Obr. 3**) tuto informaci sděluje hlavní postavě Jarmile, kdy si přeje odjezd do lázní. Film *Spolu* (2022) nabízí podobnou výpověď, kdy matka Ivana (**Obr. 4**) vyjadřuje dceři svou únavu, ač zásadně odmítá ústavní péči pro svého syna. To je společné pro obě postavy matek. Přestože je jejich rodinná péče o děti s PAS maximálně náročná, obě vylučují péči ústavní.

3

4

KRITICKÉ PŘIJETÍ: NEPŘESNÉ INFORMACE Z OBLASTI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Ač film zdánlivě přesně ukazuje chování jedince s PAS a stejně zdárně reflektuje mnohdy složité rodinné situace, z pohledu speciálních pedagogů a odborníků se filmaři dopustili fatální chyby. Ta je představena v **sekvenci 44** (časový kód: 01:26:34 až 01:30:16), kdy je postava Michala umístěna do ústavní péče a jeho nic netušící matka prozrazuje Tereze, jak vlastně Michal ke svému postižení přišel. Během jejich dialogu přímo od matky zazní věta: „Michal se totiž narodil jako zdravý dítě.” Popisuje minulost, kdy ji Michal bránil před násilnickým manželem a během této potyčky spadli oba dva ze schodů. Otec rodiny následkem pádu zemřel a Michal svým úrazem přišel ke svému postižení.

Film se tak dopouští klamání diváka, protože PAS je vývojovou poruchou, která je vrozená nikoliv získaná. Úrazem hlavy je možné získat pouze mentální postižení. Scéna s pádem má zásadní dopad na divákovu chápání celého následujícího děje. Z pohledu filmové tvorby sice vyvolává působivý zvrat. Stejně tak může skvěle fungovat jako pointa, dokonce může ztraktivnit děj, ale dopouští se pochybení, které může široká veřejnost vnímat jako realitu.

Chyba je v pedagogice i filmu prvkem, se kterým mohou žáci aktivně pracovat a hledat nové cesty. Pedagog/externí pracovník by měl být s tímto nonsensem srozuměn a předat žákům správně informace. Možné je, aby na toto pochybení přišli žáci sami.

Kriticky můžeme rozebrat i situaci, kdy se Tereze podaří bratra umístit do ústavní péče. To zvládne díky Isti, při které získá matčin podpis

(jakožto právoplatného opatrovníka) a bez jejího vědomí přebírá opatrovnictví za Michala a zařadí jej do ústavu. To by nebylo možné jednak z hlediska zrychlené administrativy, kdy změna opatrovnictví se řídí zákonem 89/2012 Sb. § 463 (Občanský zákoník) podle kterého platí, že opatrovníka jmenuje soud.² Druhým důvodem je i dostupnost takovéto péče, podle informací z MPSV je situace v ČR taková, že je potřeba naopak navýšit sociální služby pro osoby s PAS a zejména zařízení, která by nabízela nepřetržitou péči. Jak vyplývá ze zprávy od ombudsmanky z roku 2018 několik krajů vůbec není schopno zabezpečit takovou péči a když už, tak jsou zařízení plná. Nicméně tuto pasáž můžeme považovat za zanedbatelnou, oproti scéně popisující vznik PAS.

Přední česká odbornice na autismus, psychologka Kateřina Thorová snímek okomentovala slovy: „Film se mi líbil, právě v tom hereckém projevu Štěpána Kozuba, to bylo úžasné. Ale ten příběh je takový hollywoodský. Především to, čím to bylo způsobený, to se nezakládá reálně na pravdě.“³

² Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictv%C3%AD>

³ Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psychologka Kateřina Thorová [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psychologzka-katerina-thorova-286817>

METODICKÉ NÁVRHY PRO PRÁCI S FILMEM

Tyto metodické návrhy jsou určeny pedagogům a zejména jejich žákům, jejichž obor vychází z pedagogického vzdělání. Samotná metodika vychází z pedagogických principů a jejím cílem je přiblížit film zmiňovaný v úvodu tohoto materiálu. Cílem je přistoupit k filmu citlivým a intuitivním způsobem. Pedagogickým nástrojem k tomuto účelu je právě metodický materiál. Díky části Rozdělení na kapitoly (str. 10–13) bude snadné se ve filmu orientovat.

PŘED PROJEKCI

BRAINSTORMING – úvodní seznámení s problematikou PAS

- Víte, co znamená zkratka PAS?
- Slyšeli jste slovo autismus? Setkali jste se s člověkem s PAS?
- Jaké chování můžeme u člověka s PAS pozorovat?

- tuto činnost doplňujte dalšími otázkami v závislosti na žákovských prekonceptech

- výpovědi žáků sumarizujte a napište je na tabuli, můžete vytvářet myšlenkovou mapu ze získaných pojmů

INFORMACE K PROJEKCI

- upozorněte žáky, že se jedná pouze o zkrácenou ukázkou, ne o celý film

- krátce představte film (*Spolu* (2022)), v této fázi můžete zjistit, kdo z přítomných tento film již viděl

- nabádejte žáky k zaregistrování postavy s PAS a aby věnovali pozornost finálnímu rozhovoru matky s dcerou

PO PROJEKCI SNÍMKU

Práci lze rozdělit na tři části.

1) POCITY, DEBATA O FILMU

V tomto směru musí mít pedagog/lektor alespoň orientační poznatky z oboru speciální pedagogiky a výtvarné výchovy a filmu. Je potřeba žáky poslouchat a pokládat jim vhodné otázky. Lze se vrátit k úvodnímu brainstormingu a porovnat původní informace s těmi novými. Níže je pouze výčet navrhovaných otázek, z kterých může pedagog čerpat.

- Jak na vás postavy působily? Jaký dojem na vás ukáзка udělala? Jak se cítíte?
- Zrekonstruuje vývoj postav i příběhu. Jak vypadá situace na začátku a jak se v průběhu filmu mění?
- Čím jsou charakteristické jednotlivé postavy? Jak se projevuje postava Michala?
- Jaké momenty jsou ve filmu klíčové? Popište je a zasadte je do filmu.
- K jakým hlavním momentům a proměnám v průběhu filmu dojde?

2) ZJIŠTĚNÍ, POPIS, ANALÝZA

Pedagog/lektor si může vybrat oblast, kterou více zná, nebo kterou chce s žáky probírat – umění nebo speciální pedagogiku (kombinace obou dvou).

OBLAST UMĚNÍ

Nabízí se žákům představit několik možností práce s audiovizuálním snímkem. Vhodné je zakomponovat debatu, od které se může odvíjet i zaměřený úkol. Pedagog zjistí, která témata z filmu s žáky nejvíce rezonovala, zároveň vychází z analýzy filmu, jež začíná na str. 10.

- Který prvek/předmět jste opakovaně zaznamenali a jakou může mít funkci?
- V jakých prostředí se film odehrává? Které místo má postava Michala nejradši?
- Jaká byla motivace postav k jejich rozhodování napříč snímkem?

OBLAST SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

- Jak vzniklo u postavy Michala jeho postižení? Je možné, aby PAS vznikla úrazem hlavy?

Zmíněná otázka přímo vybízí ke kritickému obratu a hledání informací o tom, zdali je PAS vrozenou či získanou nemocí (viz. str. 20 Kritické přijetí).

Tato otázka přímo implikuje čerpat ze znalostí speciální pedagogiky, tudíž je nutné pracovat s žáky pedagogických škol nebo se tématu věnovat do hloubky.

3) INTERAKTIVITA S OBRAZY, ZÁBĚRY A SEKVENCEMI

Jde o to, aby žáci pracovali aktivně s obrazy. Lze si představit různé situace vyplývající z předkládaného metodického materiálu.

Více variant:

*Na základě práce s ukázkou, která je přerušena po vyřčení hlavní zápletky pracujeme s posledním filmovým obrazem – **sekvence 44**.*

PRÁCE SE STATICKÝMI OBRAZY

Na základě rozdělených kapitol (**str. 10-13**): vyberte jeden filmový obraz (nebo pokud je to možné, ať si ho žáci vyberou sami). Jaké základní charakteristiky filmu se na něm nacházejí a jaké naopak chybějí?

Můžete si vybrat jednu z oblastí filmového stylu a tu pomocí obrazu analyzovat, podobně jako v listech na **str. 14-15**.

ÚKOL S PŘEDTIŠTĚNÝM STORYBOARDEM

Na tuto činnost musíte mít rozestříhané obrazy storyboardu (**str.10–13**). Žáci se snaží ve skupinách sestavit vývoj pokračování filmu na základě předložených obrázků a předpovídat vývoj

DOKONČENÍ VLASTNÍHO STORYBOARDU

Jaké základní charakteristiky filmu se na něm nacházejí a jaké naopak chybějí? Na základě vybraného statického filmového obrazu určete kontext, popište děje kompozici (prostoru umístění těl v prostoru, prvky mizanscény), vysvětlete narativní prvky vyplývající z tohoto statického filmového obrazu a naznačte, jakým směrem se na jejich základě bude ubírat pokračování filmu.

Podobně jako v předcházejícím úkolu, pracujete se storyboardem, v tomto případě již žáci vytvářejí závěr filmu sami. Vysvětlete žákům principy storyboardu (kreslený scénář), co to je, a proč je pro filmaře důležitý.

- Na základě šesti filmových okének dokreslete nebo dopište konec snímku.
- Vývoj snímku si vymyslete sami ve skupinách (můžete pracovat i ve dvojicích nebo individuálně)
- Snažte se nejprve vymyslet závěr filmu a postupnými kroky k němu dojít

Vizuál storyboardu mohou žáci stylizovat podle sebe a svých schopností (můžete jim navrhnout rozdělení rolí ve skupině). Pro tento úkol můžete využít i vytvořenou storyboardovou šablonu (**str. 23**).

PRÁCE S DIALOGY

Proč se postava Terezy staví do opozice vůči bratrovi? Jakým specifickým chováním se vyznačuje postava Michala? Má matka zdravý vztah ve svém dětem? Film nám představuje 3 charaktery, které vstupují do neustálých rozepří na základě příčin a následků.

Pracujte s žáky s dramatisací filmových dialogů, kdy můžete vybrat ty klíčové. Každé skupince (spíše dvojici), dejte dostatek času pro diskusi na prostudování jedné citace z filmu (může být pro každou skupinu stejná nebo jiná). Posléze nechte žáky předvést dramatické ztvárnění zvoleného dialogu – jak by v něm pokračovali, co by změnili.

Příklad citace:

Matka: „Terezko, ty na něj normálně žárlíš.“

Tereza: „Ano mami, žárlím. Protože vždycky, když jsem tě potřebovala, tak přišel a ty ses mu věnovala, jako bych já nebyla.“

4) SPOLEČNÁ DISKUZE A PREZENTACE PROJEKTŮ

Při každém úkolu je nutné ponechat dostatek času pro diskuzi a obhajobu hotových děl žáků. Na základě předložených úkolů je vhodné pracovat s delší časovou jednotkou nebo se tématu věnovat v projektu.

Prezentuje s žáky výsledky hotových prací, hledejte podobnosti a rozdíly a diskutujte nad nimi.

ŠABLONA PRO ŽÁKY:

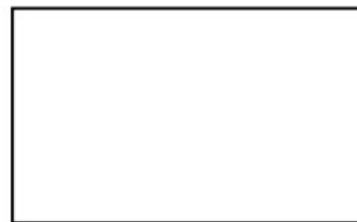
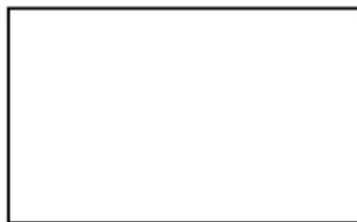
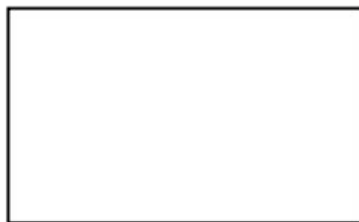
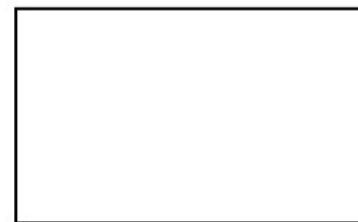
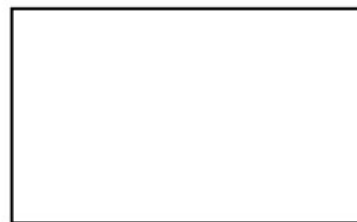
STORYBOARD

1 – Park, Tereza objeví Michala a odvádí ho neznámo kam (8:31 až 9:27)

2 – Domov, matka prozrazuje Tereze okolnosti ohledně vzniku Michalova postižení (9:28 až 11:34)

Zdroje:

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. V Praze: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022]. ISBN 978-80-7331-629-7.

David Laňka, Martin Müller. Online. Filmový přehled. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/88518/david-lanka>. [cit. 2024-06-05].

Fabio Marra, biographie + Ensemble. Online. Dostupné z: <https://www.fabiomarra.com/biographie/>. [cit. 2024-06-05].

Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psycholožka Kateřina Thorová [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psycholozka-katerina-thorova-286817>

SPOLU (Ensemble, 2015). Online. DILIA. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/dila/item/13102-spolu>. [cit. 2024-05-22].

Spolu – making of. Online. FACEBOOK. Dostupné z: <https://cs-cz.facebook.com/novinky.film/videos/spolu-making-of/6252160621466436/>. [cit. 2024-06-05].

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictv%C3%AD> [cit. 2024-02-03].

OBRÁZKY

Spolu. Online. Čsfd. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1079136-spolu/galerie/plakaty/>. [cit. 2024-05-22].

Ensemble. Online. Cullture Tops. Dostupné z: <https://www.culture-tops.fr/critique-evenement/theatre/ensemble>. [cit. 2024-05-22].